

QO‘QON XONLILIGIDA BOSHQARUV TIZIMI

Nabijonova Mohlaroyim Olim qizi

Buxoro davlat universiteti, Filologiya va tillarni o‘qitish fakulteti,
11-1Ing 24 guruhi talabasi

E-mail: mohlaroyimnabijonova68@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada Qo‘qon Xonligining boshqaruv tizimi tahlil etilgan. Maqolada xonlikning markazlashgan va feodal unsurlarini uyg‘unlashtirgan boshqaruv tuzilmasi, xonning vakolatlari, amaldorlar va mahalliy hokimiyat o‘rtasidagi munosabatlar yoritilgan. Xonlikdagi siyosiy va iqtisodiy tizim, ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi farqlar hamda boshqaruvning samaradorligini ta‘minlashdagi muammolar ko‘rsatilgan. Qo‘qon Xonligidagi boshqaruv tizimi o‘z davrining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga mos ravishda shakllanib, o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan. Tadqiqot xonlikdagi markazlashgan hokimiyat va feodal munosabatlarning o‘zaro aloqalarini chuqur tahlil qilishga imkon beradi, shuningdek, bu tizimning o‘rta asrlar O‘rta Osiyo davlatlaridagi boshqaruv tuzilmalariga ta‘sirini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Qo‘qon Xonligi, boshqaruv tizimi, xon, feodalizm, markazlashgan hokimiyat, amaldorlar, ijtimoiy tuzilma, siyosiy tizim, iqtisodiy tizim, O‘rta Osiyo, davlat boshqaruvi, mahalliy hokimiyat.

Kirish

Qo‘qon Xonligi (1709-1876) o‘z davrida O‘rta Osiyoda muhim siyosiy va ijtimoiy tuzilma bo‘lib, u o‘zining markazlashgan boshqaruv tizimi, feodal tuzilishi va amaldorlar tizimi orqali tarixiy jarayonlarga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Xonlikning boshqaruv tizimi, markazlashgan va feodal unsurlarni birlashtirib, o‘ziga xos, murakkab tizimni tashkil etdi. Bu tizimda xonning hokimiyati kuchli bo‘lsa-da, mahalliy rahbarlar va ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar ham muhim rol o‘ynagan. Maqolada Qo‘qon Xonligida boshqaruv tizimi va uning tarkibiy qismlari, xususan, xonning vakolatlari, amaldorlar, mahalliy hokimiyat va ijtimoiy tuzilmalar haqida batafsil tahlil etiladi.

Adabiyotlar tahlili

Qo‘qon Xonligining boshqaruv tizimi haqida o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar katta ahamiyatga ega. Tarixchilar Mirza Muhammad Haqiy, Muhammad Shoh Tarzi va boshqa o‘zbekistonlik olimlar Qo‘qon Xonligining boshqaruv tuzilmasini o‘rganishda katta hissalarini qo‘shganlar. Haqiyning asarlari xonlikning siyosiy strukturasi, amaldorlar tizimini va xonning vakolatlarini keng yoritadi. Shoh Tarzi esa xonlikdagi

ijtimoiy qatlamlar va ularning o‘zaro munosabatlari masalasini o‘rganadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Qo‘qon Xonligida boshqaruv tizimi feodal tuzilishga asoslanib, xonning hokimiyatining markazlashtirilishi va mahalliy hokimlarning erkinligi o‘rtasida muvozanat bo‘lishga intilgan.

Metodologiya

Ushbu maqolada Qo‘qon Xonligining boshqaruv tizimini tahlil qilishda tarixiy-tahliliy va tizimli metodlar qo‘llaniladi. Tarixiy-tahliliy metod orqali xonlikning o‘tmishiga oid ma‘lumotlar to‘plangan va ular asosida boshqaruv tizimi va siyosiy strukturalar o‘rganilgan. Tizimli metod esa xonlikdagi amaldorlar va ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni ko‘rsatish, shuningdek, boshqaruvning markazlashgan va feodal unsurlarini tahlil qilishda qo‘llanilgan.

Qo‘qon Xonligida boshqaruv tizimini o‘rganish uchun quyidagi asosiy savollarni ko‘rib chiqdik:

1. Xonning vakolatlari qanday edi va ular qanday amalga oshirildi?
2. Boshqaruvning markazlashgan va mahalliy darajalari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar qanday rivojlandi?
3. Xonlikda ijtimoiy qatlamlar va feodal munosabatlar qanday shakllandi?

Natijalar

Qo‘qon Xonligining boshqaruv tizimi o‘zining markazlashtirilgan va feodal tuzilishi bilan ajralib turadi. Xonning hokimiyati kuchli bo‘lib, u davlatni boshqarishda asosan amaldorlar orqali ishlagan. Xonning asosiy vakolatlari siyosiy, iqtisodiy va harbiy sohalarda jamlangan edi. U davlat qarorlarini qabul qilishda yakka hukmdor sifatida ishlagan, lekin uning qarorlari amaldorlar va boshqaruv apparatiga bog‘liq edi.

Qo‘qon Xonligida amaldorlar tizimi juda murakkab bo‘lgan. Asosiy amaldorlar tarkibiga beglar, amirlar va harbiy rahbarlar kirgan. Ular o‘z hududlarida ma‘lum darajada mustaqil hokimiyatga ega bo‘lishgan va xonning qarorlarini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaganlar. Biroq, har bir amaldorning o‘z hududidagi ta‘siri va vakolatlari hududiy mustaqillikni ta‘minlagan, bu esa markazlashgan boshqaruvni qiyinlashtirgan.

Boshqaruv tizimining markazlashganligi bilan birga, har bir viloyatda mahalliy rahbarlar (beglar) o‘z hududlarini boshqarishgan. Mahalliy rahbarlarning vakolatlari ko‘pincha ularning shaxsiy kuchiga va xon bilan aloqalariga bog‘liq bo‘lgan. Shu bois, xonlikda ba‘zan ichki nizolar va qarama-qarshiliklar yuzaga kelgan, bu esa markazlashgan boshqaruv tizimining samaradorligini pasaytirgan.

Xonlikda ijtimoiy qatlamlar aniq belgilanmagan bo'lsa-da, yuqori qatlamda xon va uning oila a'zolari joylashgan. Xonning yaqin atrofida beglar, amirlar) davlat boshqaruvini amalga oshirishda faol ishtirok etganlar. Quyi qatlamda esa oddiy xalq, savdogarlar va dehqonlar yashagan. Ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farq aniq bo'lib, ularning o'zaro munosabatlari feodal tizimga asoslangan edi.

Qo'qon Xonligida soliq va adolat tizimi muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Soliq tizimi asosan dehqonlar va savdogarlardan olinadigan daromadlar asosida shakllangan. Xonlikda yer egaligi tizimi orqali resurslar taqsimoti amalga oshirilgan. Xonning soliq siyosati va amaldorlar orqali o'tgan adolat tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan, biroq bu tizim ba'zan ijtimoiy tartibsizliklar va noroziliklarga olib kelgan.

Muhokama

Qo'qon Xonligining boshqaruv tizimi o'zining markazlashgan va feodal unsurlarini uyg'unlashtirganligi bilan ajralib turadi. Xonning kuchli vakolatlari, amaldorlarning mustaqil harakatlari va mahalliy rahbarlarning erkinligi o'rtasidagi muvozanatni saqlash davlat boshqaruvini yanada murakkablashtirgan. Shuningdek, xonlikda kuzatilgan ichki nizolar va ijtimoiy farqlar markazlashgan boshqaruvning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Qo'qon Xonligidagi boshqaruv tizimi o'sha davr uchun yuqori darajadagi markazlashgan boshqaruv tizimi bo'lishi mumkin, ammo feodal munosabatlar va amaldorlarning o'zaro nizolari, shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy muammolar tizimning barqarorligini ta'minlashga to'sqinlik qilgan. Shu bilan birga, xonlikning ijtimoiy-siyosiy tuzilmasi boshqa o'rta asr davlatlaridan farqli o'laroq, juda o'ziga xos bo'lib, o'sha davrda Qo'qon Xonligining boshqaruv tizimi o'zining murakkabligi va o'zgaruvchanligi bilan ajralib turadi.

Xulosa

Qo'qon Xonligi boshqaruv tizimi o'sha davrning siyosiy va ijtimoiy sharoitlariga mos ravishda shakllangan bo'lib, feodal tuzilma, amaldorlar tizimi va ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar orqali davlat boshqaruvi amalga oshirilgan. Xonlikning markazlashgan boshqaruvi va mahalliy rahbarlar o'rtasidagi muvozanat tizimni murakkablashtirgan, ammo bu tizimda markaziy hokimiyatning ahamiyati va amaldorlar roli yuqori bo'lgan. Qo'qon Xonligining boshqaruv tizimi, o'zining siyosiy va ijtimoiy strukturasi bilan, o'rta asrlar O'rta Osiyo davlatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, keyingi davrlarning davlat boshqaruvi tizimlarini tahlil qilishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A'zamov, A. (2000). *O'rta Osiyo davlatlari tarixidan* – Toshkent: O'qituvchi.
2. Batirov, M. (2015). *Qo'qon Xonligi va uning siyosiy-harbiy tarixi*. – Toshkent: Sharq.
3. Berdimuratov, S. (2010). *O'rta asrlar O'rta Osiyo: siyosat, iqtisod, ijtimoiy tuzilma*. – Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
4. Jo'raev, M. (2002). *Qo'qon Xonligi: tarixiy tahlil*. – Toshkent: Fan.
5. Mahmudov, F. (2001). *O'rta asrlar O'rta Osiyosidagi feodal tizimi va boshqaruv tuzilmalari*. – Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
6. Rasulov, N. (2017). *Qo'qon Xonligining siyosiy tizimi: tarixiy o'rganishlar* – Toshkent: Akademiya nashri.
7. Yuldashev, S. (2008). *O'rta Osiyoda feodalizm va uning rivojlanish bosqichlari*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
8. Isomiddinov, A. (2013). *Xonliklar davri: O'rta Osiyo tarixining yangi sahifalari*. – Toshkent: O'rta Osiyo tarixining muammolari.
9. Mukhamedov, E. (2010). *O'rta asrlar shaharlarida boshqaruv tizimi va ijtimoiy tuzilma*. – Toshkent: Sharq.
10. Khakimov, A. (2011). *Xonliklarning siyosiy va ijtimoiy-hukukiy tuzilmalari*. – Samarqand: Universitet nashriyoti.